PL ISSN 0023-5903

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII

KWARTALNIK HISTORYCZNY

Rocznik LXXXVIII

Nr 1

WARSZAWA 1981

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT HISTORII

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ROCZNIK LXXXVIII
1981

1

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE
WARSZAWA 1981

ADRES REDAKCJI

Instytut Historii PAN
00-272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 29/31, 31-02-61

Państwowe Wydawnictwo Naukowe — Warszawa, Miodowa 10

Nakład 3210+140 egz. Ark. wyd. 28,50. Ark. druk. 20. Papier druk. sat. kl. V, 71 g. 70×100. Oddano do składania 18 XII 1980 r. Podpisano do druku 19 V 1981 r. Druk ukończono w maju 1981 r. Zam. nr 774/63. L-11. Cena zł 30,—

Drukarnia Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu

OD REDAKCJI

Wzajemne polsko-niemieckie kontakty naukowe i literackie — mimo wielowiekowego, bliskiego sąsiedztwa — nigdy nie było zbyt żywe. Złożyło się na to wiele przyczyn, dobrze znanych historykom. Jak zauważył już kiedyś Aleksander Brückner („Nauka Polska" t. 18, 1934) w dziejach naszych było zaledwie kilka tylko okresów żywszych kontaktów polsko-niemieckich, wymiany między Polską a Niemcami ludzi, myśli (idei), książek, tekstów ...

Po raz pierwszy też w tym roku — jak się wydaje — dokonana została wymiana prac historycznych w tak dużym zakresie problemowym i chronologicznym. Czytelnik niemiecki będzie mógł zaznajomić się z rozprawami autorów polskich w specjalnym tomie „Jahrbuch für Geschichte", zaś prace historyków niemieckich z NRD przynosi ten zeszyt „Kwartalnika Historycznego". Jes tto w historiografii wypadek nieczęsty, by grupa badaczy jednego kraju mogła w tak rozległej skali chronologicznej i tematycznej prezentować swe prace czytelnikom drugiego kraju. „Kwartalnik Historyczny" publikował już w 1977 r. (w numerze 4) prace historyków radzieckich, dzięki wymianie materiałów między naszą redakcją a redakcją „Woprosy istorii".

Przedstawione poniżej prace historyków NRD stanowią zarówno przegląd problemów badawczych, jak i postaw metodologicznych. Ukazują jedność metodologiczną przy równoczesnej wielości tematów i rozwiązywanych problemów historycznych. Czytelnik polski — prócz nowych wyników badawczych w warstwie erudycyjnej — dostrzeże w tych pracach zwartość systemu metodologii marksistowskiej, narzędzi badawczych i języka naukowego. Sądzimy, że prezentowany zespół prac pozwoli lepiej poznać i ocenić problemy oraz osiągnięcia badawcze historyków naszego bliskiego sąsiada — Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Mija niedługo półwiecze od czasu, kiedy grupa najwybitniejszych wówczas historyków polskich dokonała na łamach „Kwartalnika" (t. XLVIII, 1934, s. 776 - 886 i odbitka: Niemcy i Polska, Lwów 1934) krytycznej oceny wyjątkowo tendencyjnej książki Deutschland und Polen (München—Berlin 1933), wykazując wszystkie słabości metodyczne i erudycyjne tego zbiorowego opracowania historyków niemieckich, napisanego z wyraźną niechęcią wobec Polski i odczytanego jednoznacznie jako „atak na przeszłość Polski". Podsumowując tę zbiorową recenzję ówczesny redaktor „Kwartalnika" Teofil Emil Modelski napisał: „Wy-

miana myśli, naukowa dyskusja i ścisła współpraca nad wzajemnymi stosunkami polsko-niemieckimi w imię prawdy dziejowej jest nie tylko pożądana i potrzebna, ale też konieczna". Sądzimy, że ten zeszyt naszego pisma jest — poza prezentacją Czytelnikowi polskiemu metod i wyników badawczych historyków NRD — również próbą realizacji tego jakże słusznego postulatu.

SŁOWO WSTĘPNE

Przekazywany obecnie do rąk Czytelnika numer „Kwartalnika Historycznego" wypełniają prace historyków NRD. Dają one reprezentatywny przegląd problemów współczesnej historiografii Niemieckiej Republiki Demokratycznej, jej kierunków i osiągnięć badawczych. Równocześnie z tym numerem „Kwartalnika Historycznego" ukazuje się tom „Jahrbuch für Geschichte" z pracami polskich historyków, prezentujących niemieckim badaczom i czytelnikom problemy współczesnej historiografii polskiej. Ów projekt wydania wymiennych tomów dwóch czołowych czasopism historycznych obu sąsiadujących krajów powstał na posiedzeniu bilateralnej Komisji Historyków Polski i NRD, obradującej w końcu marca 1976 r. w Warszawie.

Jesteśmy przekonani, że lepsze wzajemne poznanie przeszłości obu narodów oraz problemów badawczych zajmujących historyków obu krajów, przyczyni się do pogłębienia wzajemnego porozumienia i współpracy. Obok innych projektów, zainicjowanych przez bilateralną Komisję Historyków i przeprowadzonych w ramach jej działania, ten numer „Kwartalnika Historycznego" jest także wyrazem owocnej współpracy historyków polskich i NRD. To z kolei jest częścią szerszej przyjaznej współpracy obu sąsiadujących ze sobą krajów socjalistycznych.

Komisja Historyków Polski i NRD

Prof. dr Marian Biskup
Przewodniczący Sekcji Polskiej, wiceprezes PTH

Prof. dr Heinrich Scheel,
Przewodniczący Sekcji NRD,
wiceprezes Akademii Nauk NRD

Redaktor naczelny

„Kwartalnika Historycznego"
Prof. dr Tadeusz Jędruszczak

„Jahrbuch für Geschichte"
Dr sc. Wolfgang Schröder

Wolfgang K ü t t l e r — —Zu Lenins historisch-ökonomischer Analyse der objektiven Voraussetzungen für die demokratische und sozialistische Revolution in Russland. Begriffliches Instrumentarium und Methoden

Adolf R ü g e r — Nationale Frage und Partei des Proletariats im multiethnischen Staat. Zu einem aktuellen Aspekt des Kampfes von W. I. Lenin um die Gründung der SDAPR und die wissenschaftliche Begründung ihres Programms (1895 bis 1903)

Oskar H i n c k e l — Allgemeines und Besonders in Lenins Arbeiten zur Vorbereitung und Ausarbeitung des II. Parteiprogramms 1917 - 1919

Hartmut K ä s t n e r, Hartmut L a u e n r o t h — Sozialistische Industrialisierung und nationale Frage in der UdSSR 1917 - 1936

A. J. M a n u s e v i ć — Der Grosse Oktober und die Revolutionen der 40er Jahre in den Ländern Zentral — und Südosteuropas. Zur Geschichte der Formierung der sozialökonomischen Programme der volksdemokratischen Revolution

Eva S e e b e r — Die Rolle der sowjetish-tschechoslowakischen Vertragsverhandlungen im Jahre 1943 für die Gestaltung einer demokratischen Friedensordnung in Europa. Zur Genesis des Freundschafts- und Beistandsvertrages vom 12. Dezember 1943

Lutz D. B e h r e n d t — Das erste Auftreten der sowjetischen Geschichtswissenschaft in der internationalen Arena. Die sowjetische Historikerwoche 1928 in Berlin

Gottfried D i t t r i c h — Die sowjetische Historiographie zur Geschichte der Arbeiterklasse der UdSSR in der Übergangsperiode 1917 bis 1937. Entwicklung und Ergebnisse, theoretisch-methodologische Positionen und Probleme

S. L. S e n j a v s k i j, V. E. P o l e t a e v — Die Veränderungen in der Klassen- und Sozialstruktur der sowjetischen Gesellschaft im Verlaufe des Aufbaus und des Sieges des Sozialismus 1917 - 1975

V. A. E ž o v — Die Festigung der führenden Rolle der Arbeiterklasse der UdSSR in der entwickelten sozialistischen Gesellschaft Zu Inhalt und Aufgaben der Forschungen zur Entwicklung und Rolle der Arbeiterklasse

Manfred B e n s i n g — Die Formierung der Arbeiterklasse zum Hegemon der antifaschistisch-demokratischen Umwälzung in der Sowjetischen Besatzungszone 1945/46 als Zäsur in der Geschichte der Arbeiterklasse

Jochen C e r n y — Die Herausbildung sozialistischer Kollektive und Arbeiterpersönlichkeiten beim Aufbau des Eisenhüttenkombinats Ost (EKO) 1950 - 1952

Wolfgang M ü h l f r i e d e l — Arbeiterklasse und sozialistische Vergesellschaftung der industriellen Produktion in der DDR in den sechziger und siebziger Jahren

Anatolijs B i r o n s — Die wissenschaftliche Forschungstätigkeit des historischen Instituts der Akademie der Wissenschaften der Lettischen SSR in den Jahren 1971 - 1975

Margot P i k a r s k i, Annelies V o i g t l ä n d e r — Zur Stellung der revolutionären Partei der deutschen Arbeiterklasse zur Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution

18/1978

Gerhard Steiner — Joseph Mayer und die Barchentherstellung. Über ein Jugendunternehmen des Gründers des Bibliographischen Instituts Gotha-Hildburghausen-Leipzig

Hartmut Zwahr — Zur Klassenkonstituierung der deutschen Bourgeoisie

Gunther Hildebrandt — Zur Rolle Ludolf Camphauses in den Auseinandersetzungen um die Durchsetzung der Reichsverfassung im Frühjahr 1848 (mit Dokumenten)

Margarete Piesche — Die Rolle des Reparationsagenten Seymour Parker Gilbert während der Weimarer Republik (1924 - 1930)

Siegfried Freick — Die separate Währungsreform in den Westzonen Deutschlands 1948 als Instrument imperialistischer Spaltungs- und Restaurationspolitik

Karol Drechsler — Ursachen, Entstehung und Wesen des kalten Krieges in der Historiographie der USA — Richtungen und Trends

Liselotte Kramer-Kaske — Die bürgerliche Historiographie in den USA zur Rolle des Interamerikanischer Systems bei der Herausbildung der globalen Strategie des kalten Krieges

Marion Einhorn, Mirjam Kölling — Ursachen, Entstehung und Überwindung des kalten Krieges in der bürgerlichen britischen Geschichtsschreibung

Hans J. Steinbach — Die Teorie des „organisierten Kapitalismus" als antimarxistisches Konzept zur Darstellung des staatsmonopolistischen Kapitalismus in der Sozialgeschichtsschreibung der BRD

Christel Nehrig — Die Verhandlungen zwischen der Reichsgruppe Industrie und der Federation of British Industries in Düsseldorf am 15. und 16. März 1939

19/1979

Wolfgang Förster — Geschichtsphilosophie und Humanitätsbegriff Herders

Gerd Irrlitz — Deus sive natura — sive historia. Aspekte des Herderschen Pantheismus

Jaroslav Kudrna — Vico und Herder

Conrad Grau — Herder, die Wissenschaft und die Akademien seiner Zeit. Hinweise auf ein interdisziplinäres Forschungsthema

Kurt Schnelle — Geschichtsverständnis und spanische Literatur bei Johann Gottfried Herder

János Rathmann — Herder und Ungarn

Hans P. Jaeck — Von der „Henriade" zum „Siécle du Louis XIV". Motive und Voraussetzungen der Geschichtsschreibung Voltaires

Martina Thom — Das Problem der Geschichte und die Rousseau-Rezeption bei Immanuel Kant

Georg Biedermann — Zum Ursprung der Hegelschen Geschichtsauffassung und Methode

Agatha Kobuch — Aspekte des aufgeklärten bürgerlichen Denkens in Kursachsen in der ersten Hälfte des 18. Jh. im Lichte der Bücherzensur

Werner Krause — Die DDR-Forschung über progressive bürgerliche deutsche Ökonomen zwischen 1750 und 1830

Andrzej F. Grabski — Geschichtsdenken und sozial-politische Kontroversen in Polen in der Epoche der Aufklärung

B. G. Weber — Karl Marx, Friedrich Engels und das Problem der germanischen

Agrarverhältnisse als Frühetappe der gesellschaftlichen Beziehungen in der deutschen Historiographie (Möser, Hanssen, Haxthausen, Maurer)

Klaus Kinner — Aufklärung und Klassik im Geschichtsdenken der deutschen Kommunisten in den Jahren der Weimarer Republik

20/1979

Rolf Dlubek — Vom „Bürgerkrieg in Frankreich" zur „Kritik des Gothaer Programms". Zur Entwicklung der marxistischen Lehre von der kommunistischen Umgestaltung der Gesellschaft

Wolfang Mühlfriedel, Klaus Wiegand — Die SMAD und die industrielle Entwicklung in den Jahren der antifaschistisch-demokratischen Umwälzung

Manfred Krause — Zur Zusammenarbeit der SED mit den anderen Parteien des Demokratischen Blocks nach der Gründung der DDR bis Mitte 1952

Helmut Heinz — Die Gründung des Museums für Deutsche Geschichte (1952)

Horst Haun — Das Karl-Marx-Jahr 1953 und die Entwicklung der marxistisch-leninistischen Geschichtswissenschaft in der DDR

Walter Schmidt — Der 40. Jahrestag der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution und die Entwicklung der marxistisch-leninistischen Geschichtswissenschaft in der DDR

Hans Münch — Zur Entwicklung der internationalen sozialistischen Arbeitsteilung zwischen den RGW-Ländern im Werkzeugmaschinenbau (1956 - 1962)

Willy Peter — Zur Herausbildung der Konzeption des entwickelten Sozialismus. Über einige historische Abschnitte im Prozess der Theorie- und Strategieentwicklung in der DDR 1961/1962 — 1971

Jörg Roesler — Intensivierung und DDR-Geschichte Forschungsbericht zu Problemen der extensiv und intensiv erweiterten Reproduktion in der Geschichte der DDR

СОДЕРЖАНИЕ

Бруно Кригер — История и культура германских племен в Центральной Европе. Проблемы и исследовательские задачи 7
Иоахим Германн — Исследовательские проблемы истории и культуры северо-западных славян 21
Ульрих Бентциен — Уровень крестьянского производства в Германии в период развернутого феодализма (XII - XIII вв.) 35
Конрад Фритце — Общественные аспекты взаимоотношений между городом и деревней в сфере влияния вендских городов Ганзы (XIII - XVI вв.) . . 49
Эрнст Вернер — Антропоцентрическая теология Петра Абелярда — или идеология раннего ренессанса? 59
Манфред Коссак — Comuneros i germanias — Испания накануне раннебуржуазной революции? 83
Эдуард Винтер — Выборы в Польше в 1575 и 1587 гг. с перспективы Габсбургов 107
Гельмут Блейбер — Волнения среди сельского населения в силезской провинции Пруссии во время мартовской революции 1848 г. Характер и особые черты 121
Гюнтер Г. Гильдебрандт — Правые либералы в храме св. Павла и освободительная борьба соседних с Германией народов летом 1848 г. . . 137
Рольф Вебер — Политическое формирование демократического мелкобуржуазного мещанства в период германской революции 1848/49 гг. 157
Гейнц Вальтер — О некоторых аспектах восточной политики Бисмарка в конце 1876 г. 175
Эрика Кюклих — Использование опыта борьбы польских коммунистов Коммунистической Партией Германии и сотрудничество между партийным руководством КПГ и КПП в начале тридцатых годов 195
Иоахим Петцольд — Развитие национал-социалистической демагогии . . 209
Дитрих Эйхгольтц — Германский монополистический капитал и вооружения в 1933 - 1939 гг. 225
Петер Гибнер — Основные процессы общественных перемен среди рабочего класса ГДР во время первоначального этапа пятилетнего плана 1951 - 1955 251
Франк Ферстер — Сельскохозяйственные промышленные рабочие в лужицком бассейне бурого угля 269
Иоахим Штрейзанд — История в культурной жизни ГДР 283
Рейнер Гросс — Публикации, касающееся Польши в дрезденском Государственном архиве 295

TABLE DES MATIERES

Bruno Krüger — L'histoire et la culture des tribus germaniques en Europe Centrale 7
Joachim Herrmann — Les problèmes d'histoire et de culture des Slaves du Nord-Ouest 21
Ulrich Bentzien — Le niveau de la production paysanne en Allemagne à l'èpoque du bas feudalisme (XIIe - XIIIe siècles) 35
Konrad Fritze — Les aspects sociaux des rapports entre la ville et la campagne dans la zone d'influence de villes hanséatiques (XIIIe - - XIVe s.) 49
Ernst Werner — Théologie anthropocentrique de Pierre Abélard — une idéologie de la haute Renaissance? 59
Manfred Kossok — Comuneros y germanias — L'Espagne à l'aube de la revolution bourgeoise 83
Eduard Winter — Les élections polonaises de 1575 et 1587 vues par les Habsbourg 107
Helmut Bleiber — Movements de la population paysanne en Silésie prussienne pendant la revolution de mars 1848. Caractere général et aspects particuliers 121
Gunther Hildebrandt — les libéraux de droite dans l'eglise St. Paul et la lutte pour l'indépendance des nations voisines de l'Allemagne et été 1848 137
Rolf Weber — La formation politique de la petite bourgeoisie démocratique pendant la revolution allemande de 1848/9 157
Heinz Wolter — Certains aspects de la politique de Bismarck concernant les pays de l'Est à la fin de 1876 175
Erika Kücklich — La KPD et l'expérience de la lutte politique des communistes polonais, et la coopération des dirigents de la KPD et la KPP au début des années trente 195
Joachim Petzold — Le développement de la démagogie des nazis . . 209
Dietrich Eichholtz — Le capital monopoliste allemand et l'armement entre 1933 - 39 225
Peter Hübner — D'essentiels processus de changements sociaux au sein de la classe ouvrière en DDR à l'époque de la première étape du plan quinquénal (1951 - 55) 251
Frank Förster — Les ouvriers d'origine paysanne dans le l'industrie minier de Lusace 269
Joachim Streisand — L'histoire dans la vie culturelle de la DDR . . 283
Reiner Gross — Les Polonica dans les Archives de Dresden 295

SPIS TREŚCI

Od Redakcji 3
Słowo wstępne 5
Bruno Krüger — Dzieje i kultura plemion germańskich w Europie środkowej. Problemy i zadania badawcze 7
Joachim Herrmann — Problemy badawcze historii i kultury Słowian północno-zachodnich 21
Ulrich Bentzien — Poziom produkcji chłopskiej w Niemczech w okresie rozwiniętego feudalizmu (XII - XIII w.) 35
Konrad Fritze — Społeczne aspekty stosunków pomiędzy miastem a wsią w sferze oddziaływania wendyjskich miast Hanzy (XIII - XIV w.) . 49
Ernst Werner — Antropocentryczna teologia Piotra Abelarda czy ideologia wczesnego renesansu? 59
Manfred Kossok — Comuneros i germanias — Hiszpania u progu wczesnoburżuazyjnej rewolucji? 83
Eduard Winter — Elekcje polskie 1575 i 1587 r. — z perspektywy Habsburgów 107
Helmut Bleiber — Ruch ludności wiejskiej w pruskiej prowincji śląskiej podczas rewolucji marcowej 1848 r. Charakter i cechy szczególne . . 121
Gunther Hildebrandt — Prawicowi liberałowie w kościele św. Pawła i walka wyzwoleńcza narodów sąsiadujących z Niemcami latem 1848 r. 137
Rolf Weber — Polityczne formowanie się demokratycznego drobnomieszczaństwa w czasie niemieckiej rewolucji 1848/49 r. 157
Heinz Wolter — O pewnych aspektach wschodniej polityki Bismarcka z końcem 1876 r. 175
Erika Kücklich — Wykorzystanie doświadczeń walk komunistów polskich przez KPD i współpraca kierownictw partyjnych KPD i KPl w początkach lat trzydziestych 195
Joachim Petzold — Rozwój demagogii narodowosocjalistycznej . . . 209
Dietrich Eichholtz — Niemiecki kapitał monopolistyczny a zbrojenia w latach 1933 - 1939 225
Peter Hübner — Zasadnicze procesy zmian społecznych w łonie klasy robotniczej NRD w okresie pierwszego etapu planu pięcioletniego 1951 - - 1955 251
Frank Förster — Wiejscy robotnicy przemysłowi w łużyckim zagłębiu węgla brunatnego 269
Joachim Streisand — Historia w życiu kulturalnym NRD 283
Reiner Gross — Polonica w drezdeńskim Archiwum Państwowym . . . 295

Cena zł 30,—

TYLKO PRENUMERATA ZAPEWNI REGULARNE OTRZYMYWANIE

KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO

Warunki prenumeraty
Cena prenumeraty krajowej

rocznie zł 120.—
półrocznie zł 60.—

Prenumeratę na kraj przyjmują Oddziały RSW „Prasa-Książka-Ruch", oraz urzędy pocztowe i doręczyciele w terminach:
— do 25 listopada na I półrocze roku następnego i na cały rok następny,
— do 10 czerwca na II półrocze roku bieżącego.

Jednostki gospodarki uspołecznionej, instytucje, organizacje i wszelkiego rodzaju zakłady pracy zamawiają prenumeratę w miejscowych Oddziałach RSW „Prasa-Książka-Ruch", w miejscowościach zaś, w których nie ma Oddziałów RSW — w urzędach pocztowych.

Czytelnicy indywidualni opłacają prenumeratę wyłącznie w urzędach pocztowych i u doręczycieli.

Prenumeratę ze zleceniem wysyłki za granicę przyjmuje RSW „Prasa-Książka-Ruch", Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw, ul. Towarowa 28 00-958 Warszawa, konto PKO nr 1531-71 — w terminach podanych dla prenumeraty krajowej.

Prenumerata ze zleceniem wysyłki za granicę jest droższa od prenumeraty krajowej o 50% dla zleceniodawców indywidualnych i o 100% dla zleceniodawców instytucji i zakładów pracy.

Bieżące i archiwalne numery można nabyć lub zamówić we Wzorcowni Wydawnictw Naukowych PAN-Ossolineum-PWN, Pałac Kultury i Nauki (wysoki parter) 00-901 Warszawa oraz w księgarniach naukowych „Domu Książki".

Subscription orders for all the magazines published in Poland available through the local press distributors or directly through the

Foreign Trade Enterprise
ARS POLONA
00-068 Warszawa. Krakowskie Przedmieście 7. Poland.

Our bankers:
BANK HANDLOWY WARSZAWA S. A.

Kwart. Hist. R. LXXXVIII, z. 1, 1981.
Indeks 36310